

suam fidem recipiant eos, illorumque bona, que secum detinent, quos in hospitium recipiunt, aut ad transportandum in sua navi, & ne forte ipsorum consilio & industria datum illis sit damnum, posteaque casu sentent, ut illud non restituant, absque vlla sua culpa esse statum, hospitiumque ipsos cogant, sumptibus & molestia dum in transitu extra domos suas sunt, inquitere malefactores, suaque recuperare. Nullum præterea arbitror desiteri posse, in principe esse potestatem ad legem condendam, ut dominus mancipij teneatur vel rescire damna culpa mancipij alijs data, vel tradere mancipium in illorum compensationem, ut ea ratione domini mancipiorum vigilantiores sint circa ea, ne damnum alijs dent, & vt cum eo onere illa possideant, ne grauamen maximū alijs de republica ex mancipijs recipiant, dum damna, que ab illis culpa eorum acciperent, nulla omnino ex parte compensare possent. Denique nullum arbitror desiteri posse, in principe esse potestatem ad similem legem condendam circa animalia rationis expertia, vt & domini ipsorum vigilantiores sint in illis custodiendis, cauendoque ne alijs damnum inferrent, & vt, qui damnum ab eis essent passi, vel ea via solumen aliquod acciperent, minutique grauarentur damnis ex aliorum eiusmodi animalibus acceptis.

Status autem punctumque huius controuersie in eo est positum, vt uideamus an mens legumlatorum iuribus, tribus disputationibus præcedentibus relatis, fuerit, vsque adeo arcere eos omnes, quod attinet ad præctam compensationem damnorum alijs inde sequutorum, vt statim in foro conscientie tenerentur ea integre compensare, nulla exspectata intentione actionis, qua ea compensatio ab eis exigeretur, relicta potestate dominis mancipiorum, atque animalium rationis expertium, vt potius traderent in compensationem damnorum mancipia ipsa aut animalia alia, quæ illa dederunt: an verò mens legumlatorum fuerit, non adeo illos arcere, sed solum condere leges his de rebus instar pœnalis, quibus tenerentur modis explicitis rescire ea damna, dependenter ex eo, quod ab illis exigerentur in exteriori foro, sique cum illis contestaretur, & non aliter. Dixi paulo antea, quod attinet ad præctam compensationem damnorum alijs inde sequutorum: quoniam, quod attinet ad incrementum ulterius in pœnam aliquando statutum soluendum, facile constat, non prius eos teneri illud soluere, quam lata sit ea de re sententia, vt conclusione secunda dictum comprobatumque est.

Mihi secundum, & non primum, videtur fuisse mentem legumlatorum, atque adeo nullam prædictorum teneri in foro conscientie compensare ea dāna absque sua theologica culpa data, nisi dependenter ex eo, quod exigantur, sique aduersus ipsos in exteriori foro contestetur: atque quoad hoc, eas omnes leges esse, non quidem pœnales aduersus eos, qui coguntur ea compensare absque sua culpa: quoniam

A vbi nulla est culpa, non potest haberi locum pœna, sed esse instar legum pœnalis, vt de l. Aquilia quo ad damna, que compensare iubet ex culpa iuridica, absque vlla theologica culpa, Disp. 698. dictum etiā est. Ducor. Primum, quoniam præterquam quod hu iusmodi leges iubent id soluere, quod stando in solo iure naturali non debetur, vt in conclusione prima est ostensum, sanè, si primum, & non secundum, intenderent, rigida admodum essent & irrationabiles, & que attenta fragilitate humana, sine emolumento boni communis (cui sufficienter est consultum intendendo solum secūdum) laqueos conscientijs hominum iniiceret, occasioque essent multorum peccatorum, atque adeo fortasse essent leges iniuste: lex quippe, vt iusta sit, continere non debet onus graue & importabile, aut ita fragilitate humana, maxime sine emolumento boni communis: credendum verò non est, legislatorem intendisse, quod irrationabile ac intolerabile esset, & fore iniustum. Secundò, quoniam ex ipsimet legibus constat, secundum fuisse intentionem earum legum, & non primum: nulla quippe earum concedi actionem aduersus heredem cuiusquam horum, quando lis aduersus defunctum non fuit contestata antequam moreretur, idque instar legum pœnalis: si autem intentum harum legum fuisse, obligare hos in foro conscientie independenter ex eo, quod aduersus illos actio ea de re intentaretur, illiq; re ipsa in foro conscientie statim ac damnum esset datum, tenerentur illud compensare independenter à quacunque actione, vt que actio concederetur ac transiret ad heredes eorum, vt soluerent verum æs alienum perfectè à defuncto ante mortem contractum ac debitum, atque vt exonerarent conscientiam defuncti, inique que essent leges, que eam actionem denegarent aduersus heredes, si primum, & non secundum, eisdem legibus in tenderent. Quod autem nulla earum legum concedat actionem aduersus heredes horum omnium, quando lis cum defuncto ante ipsius mortem non fuit contestata, constat ex dictis tribus disputationibus præcedentibus. Tertio, quoniam huiusmodi leges vsu videntur solum receptæ, vt soluantur hæc damna, si in foro exteriori exigantur, sique contestetur aduersus horum aliquem antea quam ex hæc vita decedat: leges autem humane non plus obligant, quam vsu sint receptæ: quare, esto primum, & non secundum, fuisse intentionem legumlatorum, (quod tamen est falsum) iam hodie solum obligarent ad secundum. Quarto, quoniam in dubio melior est conditio horum omnium, qui retinent sua bona, suntque in eorum possessione, quam sit conditio eorum, quibus esset faciendā illorum restitutio: quare, esto res, de qua agimus, non esset adeo certa, quam certam esse ostendimus, sed esset dubia, amplectenda esset sententia, que ait, iubendos eos non esse restituere, antequam compensatio horum damnorum ab eis in foro exteriori exigatur.

B

C

D

LVDOVICI MOLINÆ
E SOCIETATE IESV,
DE IVSTITIA ET IVRE
TOMI TERTII
PARS POSTERIOR.

DE RESTITVTIONE IN GENERE,
& circa res externas.

DISPVT. 710.

Quid sit restitutio. Et cuius virtutis sit actus.

S Y M M A R I V M.

- 1 Restitutio tribus modis vsurpatur. In duobus prioribus esse potest actus iustitiæ etiam distributiua. In tertio solum est actus iustitiæ commutatiua, esto debitor restituendi, ortum habuerit ex antecedente lesione iustitiæ distributiua.
- 2 Restitutio latissime, & præse, quid.
- 3 Restitutio vnde dicta.

SUPEREST concludamus secundum hunc de iustitia tractatum disputationibus de restitutione in genere, & circa bona externa. Iaciemus enim nunc fundamenta ad omnem vniuersim restitutionem, etiam circa bona corporis, honoris, fame, ac spiritualia, de quibus sermo non bis erit duobus sequentibus tractatibus, de cetero autem que peculiariter ad restitutionem circa bona externa, que propria est huius secundum tractatus, longiorique indiget Disputatione.

Vt verò intelligatur, quid sit restitutio in genere, & cuius virtutis sit actus, obseruandum est. Restitutionem, quod ad rem præsentem attinet, tribus modis vsurpari posse. Primum, latissime, pro exhibitione eius, quod quis ex iustitia præstare teneretur: Quo pacto gratuita quidem exhibitio alicuius rei, restitutio non erit, attamen non solum dicitur restitutio, redditio, et compensatio eius, in quo quis est defraudatus, sed etiam solutio pretij pro recepta co-

A tempore, quo constitutum erat vt solueretur, solutio mercedis pro re locata, tempore ad id statuto; redditio depositi, commodati, mutui, pignoris, ac similitium rerum, tempore eorum, & absque vlla mora, atque adeo antequam iniustitia fiat, tam formalis quam materialis, in earum rerum detentione. Restitutio hoc modo accepta esse vtiq; potest, tam actus iustitiæ commutatiua, si id, quod redditur, ex iustitia commutatiua debeatur, quam actus iustitiæ distributiua, si, quod redditur, ex iustitia distributiua debeatur. Distributio quippe bonorum communium iuxta cuiusque merita, facta tempore, pro quo iustitia distributiua obligat, actus sanè est iustitiæ distributiua. Atque restitutio hoc modo sumpta non aliud est, quam exequatio actus iustitiæ, siue commutatiua, siue distributiua, tempore quo, qui eum exequitur, ad id teneretur.

Secundo modo sumi potest restitutio pressius, pro exhibitione eius, quod quis ex iustitia præstare teneretur, præcedente iam iniusta illius retentione, facta materialiter. Hoc modo redditio depositi, commodati, mutui, aut pignoris, pretij pro merce, tempore constituto, ita quod nondum interuenierit iniusta aliqua mora, non dicitur restitutio, esto, quod soluitur, de iustitia debeatur: horum tamen solutio, si iam præcessit iniusta mora, dicitur restitutio in hac secunda restitutionis acceptione.

Restitutio hoc modo sumpta, esse etiam potest actus, tam iustitiæ commutatiua, tum etiam iustitiæ distributiua. Quamuis enim aliquis in mora fuerit distribuendi bona communia tempore, quo tenebatur, atque adeo peccauerit omissionis peccato exercendi actum iustitiæ distributiua, si tamen eadem bona adhuc perseuerent communia, & per eum illis distribuuntur, quibus erant distribuenda, talis distributio erit iustitiæ distributiua actus, vt liquet.

Tertio modo sumi potest restitutio adhuc pressus & proprius, pro exhibitione eius, quod idcirco aliquis ex iustitia reddere tenetur, quod alius iniuste formaliter, aut materialiter, fuerit in aliquo defraudatus aut laesus. Nominem defraudationis ac laesionis in re proposita intelligo, carere illum aliquo, quod habere debeat, siue illud sit membrum, siue honor, fama, bonum spirituale aut externum, & siue illo careat per furtum, rapinam, aut contractum iniustum, siue quia illi est damnatum datum, vel impediendo illum ab asequutione alicuius boni, siue quia vis alia ratione iniusta, saltem materialiter. Dixi idcirco, quod alius iniuste formaliter, aut materialiter, fuerit in aliquo defraudatus aut laesus; vt comprehendere, tum eam restitutionem, cuius obligatio oritur ex parte iniusta acceptionis, hoc est, defraudationis aut laesionis, in qua defraudatione, aut laesione, formaliter interuenit iniustitia: tum etiam eam restitutionem, cuius obligatio oritur ex parte solius rei acceptae, in qua defraudatione solum interuenit iniustitia materialiter, & non formaliter. Sub restitutione hoc modo sumpta non comprehenditur id, quod contractu, aut alio titulo iusto, debetur, siue interuenit mora iniusta in solutione illius, siue non: id enim non debetur propter iniustam moram, neque quod alius iniuste materialiter, vel formaliter, sit defraudatus aut laesus, sed debetur ex iusto titulo precedente. Quod si mora illa iniusta damnatum aliquo illi dedit, licet lucrum cessantis, tunc compensatio illius, quae est in super facienda, pertinet ad restitutionem hoc modo acceptam: eo quod sit pro damnato iniuste dato, atque adeo pro defraudatione ac laesione iniusta.

De restitutione hoc tertio modo sumpta intelligendus est D. Thom. 2. 2. quaestio. 62. artic. 1. iuncta responsione ad tertium. dum ait, restitutionem esse actum iustitiae commutativae, etiam quando obligatio restituendi ex eo habuit ortum, quod aliquis contra iustitiam peccauerit distributivam, defraudando aliquos rebus, quos ex iustitia distributiva eis tribuere debebat iuxta meritum ac dignitatis cuiusque proportionem. Licet enim peccatum, quo, vsurpando ea sibi, aut alijs illa tribuendo, ea distribuere omisit, quibus ex iustitia distributiva debebatur, fuerit peccatum contra iustitiam distributivam; inde tamen oritur illi obligatio compensandi vniciuique illorum ad aequalitatem arithmeticam damnatum totum, quod ea omissione dedit, ita vt tantum vniciuique perfoluat, quantum habiturus erat, ex iustitiaque distributiva erat ei antea debitum. Atque debitum hoc persone illius, quae ita antea contra iustitiam distributivam peccauit, non est iam illius quatenus persona publica, cui distributio bonorum communium, ac publicorum per iustitiam distributivam incumbit, sed est illius quatenus persona priuata, quae in se ipsa per omissionem illam id debitum contraxit, vt in defectum bonorum, quibus illos defraudauit, teneatur illud soluere ad aequalitatem arithmeticam atque ex iustitia iam commutativa de suis proprijs bonis, ortum habente hoc debito de iniustitia commutativa, ex delicto contra iustitiam distributivam, quod antea contra illos commisit: quare id debitum eam personam comitatur, etiam quando esse debuit persona publica. Obsecrant vero optime Caiet. 2. 2. q. 62. art. 1. & Sor. 4. de iust. q. 6. art. 1. ad tertium. quando aliquis contra iustitiam omisit distributivam aliquorum bonorum, quae inter aliquos iuxta proportionem meritum ad meritum erant distribuenda, restitutionem, siue sit eorumdem bonorum, quae adhuc extant, siue aliorum, faciem esse illis ipsis, inter quos erant distribuenda, aut illorum haeredibus, non vero alijs de communitate, qui, quando facienda est ea restitutio, praesentes sunt,

A & qui solius habeant, vt bona communia praesentia inter ipsos solos distribuuntur.

Iuxta haec dicta, restitutioem latissime sumptam sic possumus definire: Est actus, quo redditur, quod ex iniustitia debetur. Is vero actus interdum ac frequentius est iniustitia commutativa, interdum vero, licet rarius, est iniustitia distributiva, vt explanatum est. Restitutioem autem pressam sumptam possumus sic definire: Est actus, quo ex iniustitia commutativa redditur seu exhibetur aliquid in recompensationem eius, in quo aliquis formaliter aut materialiter defraudatus aut laesus est. Intellige, siue quod ita redditur, sit illud idem numero, in quo quis defraudatus aut laesus est, siue aliud loco illius, quando idem numero reddi non potest, aut non est necesse, vt reddatur, vel quia is, cui facienda est restitutio, contentus est aequivalenti, vel quia res sunt aequalis boni tatis, & eiusdem rationis, consistuntque in pondere, numero, aut mensura.

Quod vero ad nominis significationem, etymologiamque, attinet, restituere est iterato statueri aliquid in pristinum statum: unde restituitur aliquis dicitur in pristinam dignitatem, reipublica, filijs, &c. haberique id locum, siue ex gratia, siue ex debito, sic in statum pristinum reductus. A theologis vero sumitur restitutio pressae & propriae, pro reductione ex debito iniustitiae defraudati ac laesi ad statum, in quo antea erat, quoad id fieri potest, ac debet, vt explanatum est, siue reddendo illi idem numero, in quo defraudatus ac laesus est, siue aequalens modo explicato.

DISPV. 715.

Discrimen inter restitutionem, & satisfactionem, & num pro iniuria & offensa, sumptis praecise, a damno dato, restitutio debeat?

SVMMA RIVM.

- 1 Restitutio pressissima, quid.
- 2 Satisfactio quot modis vsurpetur, & in qua acceptione a restitutione pressissima sumpta distinguitur, & comprehendatur sub restitutione pressa.
- 3 Satisfactio, qua Deo pro peccatis satisfacimus, quid. Actus est suo modo iniustitia commutativa ex parte nostra, Dei comparatione.
- 4 Satisfactio, quae pars est sacramenti penitentiae quae.
- 5 In peccatis contra iustitiam iniuria & offensa distinguitur a damno dato: atque cum aequalitate damni esse potest maior iniuria, & offensa in vno peccato, quam in alio.
- 6 Restituendi ac compensandi ad aequalitatem damni iniuste data, obligatio est in foro conscientiae nulla ex peccata sententia. Iniuria vero ac offensa sumptis praecise a damno dato, non restitutio, sed pena respōdet, quam subire obligatio non est in conscientia foro ante latam sententiam.
- 7 Satisfactio panis, quae in hoc seculo a ministris publicis aut a Deo pro peccatis infligitur, multum minus de panis, quae intelligenda erant igne ex purgatorio, aut quae aliter satisfacienda erant in hoc seculo.
- 8 Priuati iniuriam passam, quamvis licite exigere de malefactoribus penam coram potestatibus publicis possunt, & potestates publicae teneantur de iniustitia commutativa illam infligere; non tamen priuati possunt sua autoritate illam decernere ac sumere. Sclusa tamen dispositione in contrarium iuris humani, trāsigere possunt & accipere aliquid pro iure, quod habent ad penam exigendam.

Reli-

9 Restituendi obligationem conjungere ex solo damno; & non ex iniuria & offensa, sed pro his petendam esse veniam, si offensus inde sit commotus, & deberi penam solum post latam sententiam, & quousque offendens licet vsque defendere in iudicio, ne sibi imponatur, res ipsae exemplis explanatur ac comprobatur.

10 Pena licet statuat iure, aut ipso facto, cur subeunda ac solvenda in foro conscientiae non sit ante latam sententiam.

11 Compensatio occulta licet interdum licita in foro conscientiae sit pro damno iniuste accepto, cur similiter licita non sit compensatio aliqua occulta pro iniuria praecisa a damno dato.

12 Discrimen quoddam inter restitutionem, & eam satisfactionem, quae pars est sacramenti penitentiae.

Ad vim nominis, restitutio, in calce praecedentis disputationis explanatam, attendas, restitutio pressus adhuc & proprius sumpta est reductio defraudati ac laesi ad id omnino, in quo ante defraudationem ac laesionem erat, quod sit reddendo illi idem numero, in quo fuit defraudatus ac laesus.

Satisfactio vero multis modis sumitur: Primò, latissime ac proprie, pro impletione eius, quod quis modo aliquo debet. Quo pacto sumpta comprehendit restitutionem in tribus acceptionibus disputatione praecedente explanatis, ac proinde comprehendit etiam quartam acceptionem pressissimam restitutionis proximè explicatam, sub tribus illis acceptionibus comprehendam. Secundò sumitur, vt distinguitur a restitutione pressissima ac propriissime sumpta, nempe pro impletione, seu exhibitione, in aequalitatem eius, quod quis debet. Hoc modo, quia damnorum illatorum, non viurpando aliena, sed laesionem, iacturam, & in rebus aliorum efficiendo, itemque iniuriam & offensam, non potest esse compensatio nisi in aequalitate, consequens profectò est, vt compensatio damnorum, iniuriarum, ac offensarum, non sit restitutio pressissima ac propriissime sumpta, sed sit satisfactio a tali restitutione distincta. Hinc Greg. c. vit. de iniurijs & damno dato, pro iniuria & damno culpa saltem iudiciali, dato, satisfactionem fieri praecipit.

Si ergo satisfactionem sumamus pro compensatione ad aequalitatem damni, de quo loquimur, iniuste illati, sumptis praecise ab iniuria ac culpa in eodam commissa, vt tri; satisfactio hoc modo sumpta distinguitur a restitutione pressissima sumpta, & vnà cum ea, tanquam pars subiecta, comprehenditur sub restitutione in tertia acceptione praecedente disputatione explicata, & per consequens comprehenditur etiam sub duabus alijs prioribus acceptionibus eadem disputatione explicatis.

Vt verò simul explicemus secundum, quod in titulo disputationis est propositum, ostendam usque restitutionem non deberi pro iniuria & offensa, sumptis praecise a damno dato, sed solum pro damno iniuste dato sumpto damno latius quam haecenus in hac disputatione a nobis sit sumptum, nepe, vt comprehendit etiam iniustam vsurpationem, aut retentionem, rei alienae, alterius debita, & simul explicemus, in quo differat restituendo sumpta ita late (si enim rectè attendas, comprehendit latitudinem totae restitutionis in tertia acceptione disputatione praecedente explanata, modo adiungas restitutionem, cuius obligatio oritur ex parte solius rei acceptae, & non ex parte iniuste acceptionis) a satisfactione, qua Deo pro peccatis nostris satisfacimus, & a satisfactione, quae tertia pars est sacramenti penitentiae, obseruandum est. Nos peccatis omnibus nostris Deum offendere, nullum tamen damnum illi inferre, sed neque

inferre illi posse. Quatenus autem peccata nostra offensa sunt Deo, digni pro illis sumus pena, dimissa saepe per contritionem, aut attritionem & sacramentum, culpa, manet sepe pena pro illis solueda, vt suo loco est copiosè ostendendum. Haec autem pena fit a Deo in alia via ex purgatorio igne infligatur, siue ne ea inflictio ea parte Dei effectus est iustitiae vindictae, quae de nobis iustam vindictam, supplicium iustum, sumit. Ex parte vero nostri non tam est satisfactio, quam satis passio: eo quod extra statum iam sumus merendi ac satisfaciendi, neque ibi attendat Deus voluntatem, qua id patimur, vt iuxta patientiam ac caritatem, qua id patimur, compensem tunc partem aliam penae, qua eramus digni, Deum; proinde, iuxta eandem patientiam ac caritatem, sit contentus minori vel maiori pena, sed ibi solum attendat ad latitudinem ac quantitatem penae, vt proportionata sit ei, quod adhuc pro delictis & offensis, iuxta leges saltem, eo de re constitutas, solvendum restat. Dum autè in hac vita in gratia amicitiae; ipsius sumus, quem admodum operibus nostris vim merendi, Christi meritis innitendo, tribuit; & quem admodum voluit, vt per sacramenta Christi merita ex opere operato nobis applicarentur, ita quod nobis infunderetur aut augetetur gratia, qua vita aeterna, aut maiori vita aeterna, esse digni sit voluit, vt eadem nostra iniusta opera, ac penitates, quas nostra sponte pro eo suscipere, aut patere, essent (Christi meritis ac satisfactionis similiter innitendo) satisfactoria pro pena igne ex purgatorio luenda; & in super voluit, vt virtute sacramentorum ac indulgentiarum, ex opere operato nobis applicaretur satisfactio Christi & Sanctorum, in Ecclesiae beneficio reserua. Quod itaque in hac vita Deo reddimus, ex ipsis dispositione, in recompensationem pro pena, qua nostris peccatis sumus digni, itemque, quod similiter ei reddimus in hac vita in recompensationem pro pena, qua digni adhuc sumus, qui ex purgatorio igne puniatur, appellatur, vereque est satisfactio nostra, qua Deo pro peccatis nostris satisfacimus, est; actus, qui ad iustitiam commutativam reducit, eo modo, quo inter nos & Deum iniustitia esse potest. Quonia iuxta leges ipsius, ac Christi vt hominis, reddimus illi si aequalens pro pena ob nostra delicta, aut fratrum nostrorum, qui ex purgatorio igne cruciantur, debita. Pars autem huius nostrae satisfactionis, illa scilicet, quae in sacramento penitentiae a confessorio ex Christi institutione in pena satisfactionem, quae remanet dimissa culpa, atque in medicina salutaria, virtute clauium nobis iniungitur, & quam, iuxta preceptum ac onus ab eo ibi nobis inpositum, postea adimplemus, est satisfactio, quae tertia pars est sacramenti penitentiae, cum duobus prioribus, nempe cum confessione, praeterea aut comitante contritione, vel attritione, & cum absolutione, tanquam vltima pars illius integralis, vt vocant, illud omnino completans ac perficiens.

Illud deinde est obseruandum. In ijs nostris peccatis, quae sunt contra iustitiam, duo esse consideranda. Vnum est damnum, quod proximis inferunt. Alterum verò est offensa, qua illos offendimus, seu iniuria ac culpa, quam in illos comittimus. Verbi gratia, ceteris paribus, si quis furetur aequale a paupere & a diuite, sanè aequale damnum vtrique inferat, plus tamen offendit pauperem, maioremque iniuriam ac culpam in eum committit, quam offendat diuitem, & quam iniuriam ac offensam in eum committat, vsque adeò vt ex hac circumstantia interdum iniuria & offensa facta vnà perueniat ad culpam lethalem, quando iniuria & offensa facta alteri ad lethalem culpam non peruenit, vt Dispu. 68. & sequentibus, cum communi doctorem sententia, est ostensum. Itè, si cetera sint paria, & vnus plus diligat rem

dari non potest executioni, neque alia malitia est in omissione medij, ea praecisa ratione, quae necessarii est ad finem, ab ea, quae non impletur praecceptum de fine: quoniam in re proposita, cum idem prolixius sit, retinere iniuste alienum, quod transgressio est septimi illius praeccepti, non solum facere, & committere restitutionem eius, quod ita retinetur, sanè eadem numero culpa est, retinere alienum iniuste, hoc est, illud ei non tradere, cui debetur, & omittere restitutionem illius. Quo fit, ut in illo septimo praeccepto decalogi, quatenus continet prohibitionem retentionis iniuste rei alienae, alterive debita, contineatur praecceptum restitutionis, cuius omissione, est formaliter retentio iniusta rei alienae: quoniam retinere iniuste, & iniuste illud non exhibere ac restituere, idem prolixius sunt. Adrianus. q. 1. de rest. & Ioan. Med. q. 2. adhibent in exemplum, quod in praeccepto negativo non iurandi includatur affirmativum, restituendi, modo explicato: sicut, in quantum, in praeccepto negativo, non occidit, includitur praecceptum affirmativum, subuenies proximo extreme indigenti: quoniam, qui proximum non defendit ac liberat a morte, quae illi iniuste paratur, cum tamen possit, & qui eum non paciscit, fame morientem, aut in alia occasione ipsum non liberat a morte illi imminenti, (quae tamen iuste a potestate publica ei non imitatur) cum tamen liberare eum possit, peccat contra praecceptum negativum, non occides. Hoc tamen exemplum non est satis idoneum ac firmum. Transgressio quippe praeccepti negativi, non occides, est peccatum contra iustitiam: transgressio vero praeccepti affirmativi, subuenies proximo extreme indigenti, solum est peccatum contra caritatem ac misericordiam proximi, quod proinde obligationem restituendi non inducit dana, seu detrimta proximo ex ea omissione subsequuta: quo fit, ut praeccepta illa, non occides, & subuenies extreme indigenti, diversa sint, ad virtutes diversas atinentia. Quando autem sancti alii qui dicunt, si non paupis, occidisti; non intelligunt peccato veri homicidij contra quantum praecceptum decalogi: sed peccato contra caritatem ac misericordiam proximi, quod mors proximi, quam ex his virtutibus vitare tenebatur, ad culpam lethalem tibi imputatur.

Ad confir.

Ad confirmationem minoris eiusdem primi argumenti dicendum est. Quando praecceptum affirmativum derivatur a negativo, & in eo continetur eo modo, quo in praeccepto non retinendi alienum iniuste, continetur praecceptum restituendi, ut expla natum est, tunc praecceptum affirmativum obligare ad semper eo modo, quo negativum, à quo derivatur, & in quo includitur, eaque ratione, quam diu, & quoties, peccat quis retinendo iniuste alienum, peccat etiam non restituendo, non quidem distinctis peccatis, sed vno & eodem prolixius, ut explicatum est. Ceterum, quia retentio alieni, alterive iam debiti, ut ei sine mora solvatur, supponit primam illius occupationem, aut esse iam ita debitum, ut sine mora sit necessarium solvendum, sicut retentio praesupponit esse praeteritum eiusdem rei, quod in futurum manu teneatur ac cogeretur, hae praecceptum restituendi solum obligat post primam occupationem rei alienae, aut postquam res restituta est ita debita, ut sine mora sit solvenda, atque eo puncto obligat, quousque integre restituitio persiciatur. Itè, quia multa sunt, quae excusare possunt peccato retentionem rei alienae, alteri vero iam peccatè debite, multa consequenter etiam sunt, quae excusant omissionem restituendi. Est etiam praecceptum non retinendi alienum, seu illud restituere, intelligendum moraliter, nempe ut res, speccata congruo tempore ac loco, restituatur. Quae omnia dicitur parere, dum explicabimus quando facilia sit restitutio. Vnde ad confirmationem in loca conceden-

da est consequentia, si consequens intelligatur, interrim dum obligatio est non retinendi alienum, modo explicato.

Ad secundum. Ad secundum dicendum est, in primis maiorem non esse vnicuique veram. Quoniam ad quam plurima satis non est consensus debitorum alterius: Vnde hoc veris, qui baptisimus applicatur, eo maneat baptizatus, non sufficit consensus illius debitoris, sed requiritur verus illius consensus ad id praestitum. Item, ut pauper, qui non extreme indiget, occupare possit ac retinere rem diuitis, non satis est, quod aequitas, misericordia, & caritas id postulent, imò & quod sub praeccepto obligent diuitem, ut consentias, quoniam licet diuites peccet non consentiendo, pauper tamen iniustitiam committit, eum inuitum spolians bonis suis, atque idem effectum euentum, argumenti propositi esto gratias daremus, minorum etie, veram. Minor tamen est etiam falsa. Quoniam quantum proximus non indiget ad salutem spiritualem, aut corporalem, bonis alterius temporalibus, nisi ex sua malitia & nequitia, quia sine illis potest ipse sibi subuenire, si velit, ut cernitur in euentu argumenti propositi, tunc non confertur obligatio concedendi illi talia bona, ut supra in hac 2. 2. in materia de caritate variis in locis à nobis explanatum est. Imò verò, ad conservandum, non solum propriam vitam, sed etià bona temporalia externa, quae alius iniuste eripere vult, non solum fas est illorum domino interficere iniustum aggressorem, sed etiam permittere, vnde decedendo in peccato lethali, quod tunc committit, simul cum temporalis vita, quae in defensionem iustitiae ab eo eripitur, amittit aeternam, adduciturque sempiternis cruciatibus, ut Sotus, 4. de iust. q. 6. art. 2. ad 1. recte ait, & tractatu, 3. sequenti ostendimus. Adde, in euentu argumenti propositi, cum iur in animo sit non restituendi, esse debitum illi non remittatur, per remissionem, occultum praefertim, quam ignorat non liberari à culpa lethali, in qua est non restituendi alienum, cum possit.

Ad secundum.

Tertium argumentum petit, quod excusent à culpa retinendo alienum, illud venon restituendo statim, saltem per interpositam personam: qua re in ferius dicitur.

Ad tertium.

Quod ad quantum argumentum attinet. Cui Pharisaeus quidam Christum rogasset, ut apud se pranderet, Christusque discubuisse, non servatis de industria abstinentibus externis, quas ante cibi sumptionem studiosè ac superfluciosè Pharisaei, caeterique in daz, servabant, quali in illis religio ac sanctitas esset posita: Pharisaeusque admirari coepisset, quod non esset lotus, quam internam pharisaei admiratione ceditio vulgata expraesit, dicens: Pharisaeus autem cepit intra se peptans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium, (id enim continet esse ea de admiratum) dixit illi Christus: Nunc vos Pharisaei, (quasi diceret, vestra est haec institutio, non legis) quod de foris est calicis & catini mundatis. Ut autem cõstat ex eadem oburgatione, quae Matthaei 23. habetur, metaphorà sumpta à vasis, cibi & potus, quae erant in mensa, nomine, calicis & catini, intellexit ac significavit Christus homines ipsos, qui constant animam à quam parte interiori, & corpore tanquam parte exteriori, sicut vas illa constant parte interiori, in qua cibi ac potus apponuntur, ac proinde in qua maior necessaria est munditia, & constant etiam parte exteriori. Sic enim habent verba Christi Matthaei 23. Vobis scribae & Pharisaei hypocritae, qui mundatis, quod de foris est calicis & parofidis, intus autem pleni estis rapina & immunditia. Pharisaei caetero, munda prius quod intus est calicis & parofidis, ut fiat id, quod de foris est, mundum. De munditia spiritali, ad relictionem ac virtutem attinentem, loquebatur, nomine, calicis & parofidis, hominem ipsum perspicue ibi intel-

Ad quartum.

intelligens, à cuius munditia interiori, quoad virtutum actus, pendet munditia actuum earundem virtutum externorum, quae sola est munditia spiritalis virtutis ac religionis, de qua Christo erat sermo: Vnde rectè dixit: munda prius, quod intus est calicis & parofidis; hoc est, interiorer partem tui, in qua, tanquam in interiori parte vaus, apponuntur & offeruntur Deo virtutum ac iustitiae opera, ut, (eo videlicet iplo) fiat id, quod de foris est, mundum: neque enim in materiali calice, aut parofide, ex eo quod pars interior mundatur, fit mundum, quod de totis est illius. Nunc aut verba Lucae regrediamur. Post illa verba. Nunc vos Pharisaei, quod de foris est calicis & catini mundatis, subiungit Christus, quod autem intus est, restitum, plenum est rapina & iniquitate. Stulti, nonne, qui fecit, quod de foris est, (vestrum scilicet) etiam id, quod intus est, fecit. Idque, quali dicitur, tanquam longe magis praecipuum, atque tanquam in quo longè magis munditiam exigat. Verum tamen quod super est, date elemosynam: & ecce omnia munda sunt vobis. Occasione autem horum verborum, quae ad rem praesentem faciunt, caetera retinimus ac exposuimus. Porro haec verba vno è tribus modis exponuntur.

Primo, in sensu eorum proprio absque vilo tropo. Quo pacto ab Augustino in Enchiridion à c. 72. ita exponitur, ut nomine elemosynae, omnia opera misericordiae tuae spiritalia, quam corporalia, intelligat, etiam illud, quo quis animae suae miseretur, penitentiam agendo de peccatis, ac Deo placèdo, iuxta illud Ecclesiastici 30. Misereere animae tuae placens Deo. Vnde munditiam internam ita à Christo tribui elemosyna hoc loco affirmat, ut non solum praesupponat veram penitentiam de peccatis, (quae esse non potest sine alieni vera restitutione, si facultas sit restituendi) fidem, & caetera ad salutem necessaria, sed etiam illa includat, si is mundandus sit, cuius interior rapina & nequitia sit plena. Sic de Zacharo, qui, verè penitens, cum elemosyna, restitutionem coniunxit, dicens: Ecce domine, dimidium honorum meorum do pauperibus, & si quid aliqum defraudavi, reddo quadruplum, dixit Christus. Lucae 19. Quia hodie salus huic domui facta est. Quod autem iola elemosyna, sine fide, & penitentia, caeterisque, quae ad veram penitentiam necessaria sunt, non satis fit ad mundandum, vel infidelem, vel fidelem, qui in lethali peccato est, peripicuum est ex quàm plurimis alijs testimonijs Scripturae sacrae, etiam si nomine elemosynae intelligamus omnia misericordiae opera, tam corporalia quam spiritalia, quae circa proximos nostros exhibemus, ut Aug. capitibus citatis perspicue ostendit. De numero verò eorum locorù sunt illud ad Hebraeos 10. Sine fide impossibile est placere Deo. Lucae 13. Nisi penitentiam egeritis omnes peribitis. 1. Cor. 13. Si distribueris in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum ita ut ardeam, caritatem autem non habuerò, nihil mihi prodesit. Vnde quoad elemosynam remedium ad munditiam internam, ad extinguenda peccata, & ut vicis calicis, facti per eam nostri amici, nos in aeterna recipiant tabernacula, in scripturis sanctis asseritur, sanè non excluditur, sed supponitur penitentia, cum caeteris, quae ad veram penitentiam necessaria sunt, si à lethali culpa in quibus facti Dei inimici iaceamus, mundati interiori sumus. Sicut quando Dominus Matth. 6. dicit: Si dimiseritis hominibus peccata eorù, dimittet vobis pater vester caelestis delicta vestra, non excluduntur caetera ad salutem & veram penitentiam necessaria, sed supponuntur. Vnde Augustinus in Enchir. c. 71. aduersus quosdam, qui freti testimonio Scripturae, de vi elemosynae, non curabant abstinerè à lethali culpa, & de eis penitere, quasi elemosyna sola ad munditiam internam, leuè peccata-

namque felicitatem obtinendam, sufficeret, sicut ait: Sane qui sceleratissime viuunt, neque curant, talem vitam more, corrigere, & inter ista facinora & flagitia sua elemosynas frequentare non cessant: frustra sibi ideo blandiuntur, quoniam Dominus ait: Date elemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Hoc enim quam late pateat, non intelligunt. Sed, ut intelligant, attendant quibus dixerit. Nempè in Euangelio sic scriptum est: Cum loqueretur, rogauit illum quidam Pharisaeus, ut pranderet apud se, &c. Et relato toto testimonio ex Luca subiungit Augustinus: Itaque hoc intellexit Iurimus, ut, Pharisaei non habentibus fidem Christi, etiam si in eum crederent, nec renati fuerint ex aqua & Spiritu sancto, munda sint omnia, tantum si elemosynas dederint, sicut isti eas dandas putant: cum sint immundi omnes, quos non mouat fides Christi, de qua scriptum est: Mundans fide corda eorum, et dicit Apostolus, Immundis autem, & infidelibus, nihil est mundum, sed polluta sunt eorum mens & conscientia. Quomodo ergo Pharisaeis omnia munda essent, si elemosynas darent, & fides non esset: aut quomodo fideles essent, si in Christum credere, atque in eius venas gratia nolissent? Et tamen verum est, quod audiveramus, date elemosynam, & fides omnia munda sunt vobis. Et c. 76. ostendit, non solum à Christo supponi, debere simul habere fidem, & reliqua, quae ad salutem sunt necessaria, sed etiam in elemosyna, de qua ibi loquebatur, haec omnia includi: quod etiam ante ecclesiarum capitibus docuerat. Quin eodem. ca. 76. ex ijs, quae immediatè Christus apud Lucam eod. c. 1. subiunxit, praecipue ostendit Augustinus, solà externam elemosynam non satis iuste illis eisdem Pharisaeis ad internam munditiam, salutemque spirituales. Continuo enim Christus addidit: Sed tunc vobis Pharisaeis, qui decimatis metram & rutam, & omne olus, (id est, has decimas in elemosynas soluitis) & praeteritis iudicium & caritatem Dei. Haec iudicium scilicet & caritatem Dei, tanquam praecipua & necessaria ad internam munditiam ac ad salutem oportuit facere, & illa non omittere. Capite autem 77. sic subiungit Augustinus: Non ergo se fallant, qui per elemosynas quaslibet largissimas fructuum suorum, vel cuiuscunque pecuniae, impunitatem se emere existimant in facinororum suorum immunitate ac flagitiorum nequitia permanèdi. Et c. 70. sic dixerat: Sane cauendum est, ne quisquam existimet, insanda illa crimina, qualia qui agunt, regnum Dei non possidebunt, quotidie patranda, & elemosynis quotidie redimenda. Im melius quippe est vita mutanda, & per elemosynas de peccatis praeteritis est propitiandus Deus, non ad hoc emendus quodammodo, ut ea semper liceat impune committere. Nemini enim dedit laxamentum peccandi, quisvis miserado delectat iam facta peccata, si non satisfactio congrua negligatur. Haec tamen Aug. in Enchir.

Ut verò intelligatur, in quo sensu elemosynae tribuatur in scripturis factis exinguere, purgare, ac remittere peccata, munditiam internam, ac salutem, vitamque aeternam in nobis efficere, ut praeter testimonium Lucae 11. in sensu, in quo illud haec tenus exposuimus, constat ex sequentibus. Daniele. 4. Consilium meum placeat tibi, Rex, & peccata tua elemosynis redime: forsitan ignoscet tibi Deus delictis tuis. Psalm. 40. Beatus vir, qui intelligit super eum, & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus. Prouerb. 15. Per misericordiam & fidem purgantur peccata. Et cap. 16. Misericordia & veritate redimitur iniquitas. Tobia 4. Elemosyna ab omni peccato & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras. Et cap. 12. Elemosyna purgat peccata, & facit inuenire misericordiam, & vitam aeternam. Lucae 16. Et ego vobis dico, facite vobis amicos de manna iniquitatis, ut enim defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula. Ut inquis, intelligatur, in quo sensu

in his testimonijs elemofynæ hæc tribuantur, obfer-
tandum est. Peccatorem spectari posse, & ante quã
per penitentiam reponatur in gratia, & postquam
in gratia est repositus. Et quidem utroque tempore
multum ad hæc cõducunt elemofyna ac misericor-
dia proximo exhibita, siue operibus misericordiae
corporalibus, siue spiritualibus, remittendo iniurias
ac condonando delicta, sanum consilium præbendo,
proximo quod adiuuando, ut eruantur ac præseruen-
tur à peccatis, aut quacunq; alia ratione misericor-
diam in illos exercendo: atque ea omnia nomine ele-
mofynæ spiritualis ac corporalis intelligere in his te-
stimonijs possumus. Si peccator spectetur ante quã
per penitentiam in gratia reponatur, valet multum
elemofyna & misericordia in proximos, non qui-
dem ut ipsa peccata remittat, sed ut homo peccator
à Deo excusetur ac moueatur ad penitentiam, eo
maiores ac generosiores, qua non solum culpa de-
leatur, sed & pena, quæ remissa culpa, solet manere,
vel soluenda in alia vita, vel componenda in hac o-
peribus bonis ac indulgentijs, magna ex parte, vel
omnino, deleatur, quo elargitio elemofynarum fue-
rit maior, & misericordiae opera fuerint abundanti-
ora ac utiliora proximo. Inde enim Deus optimus &
maximus, ex sua infinita misericordia ac bonitate,
copiosius ac potentius solet adiuuare eiusmodi mi-
sericordes in alios, eos ad penitentiam copiosius ac
potentius excitando, excitatoque, copiosius ac po-
tentius adiuuando, tum per seipsum immediatè, tũ
etiam per suam providentiam illis præbendo media
externa ac occasiones, quibus magis adiuuentur, ho-
stetque inuisibiles comprimendo, atque impedi-
tã illis arcendo, quibus retardari ac impediri pote-
rant. Solet etiam eos ad penitentiam expectare, me-
dia eis præbendo, quibus eorum vita prorogetur, ar-
cendoque ab eis pericula, ne, dum in culpa sunt le-
thali, ex hoc seculo migrent. Atque ad hæc omnia,
& ad alios similes diuinæ misericordiae in illos effe-
ctus, conducunt maxime merita & orationes pau-
perum, ac proximorum, in quos ita misericordes fue-
runt, tum dum eiusmodi pauperes ac proximi in hoc
seculo viuunt, tum præcipue cum in alio seculo di-
uino conspectu perfruunt, qui effectus eiusmodi à
Deo illis impetrat. Qua ratione Christus Lucae 16.
nos admonuit, ut elemofynis conciliaremus, para-
remusque nobis eiusmodi amicos, qui ea ratione, &
alijs, dum deficeremus, ac migraremus ex hac vita,
nos recipere in æterna tabernacula. Si verò pecca-
tor spectetur dum per penitentiam repositus est iã
in gratia, elemofynaque, & alia misericordiae ope-
ra, in proximos suos exercet, qualia Tobias ea exer-
cebat, tunc eiusmodi opera misericordie vere iam
meritoria, ac satisfactoria pro pena, que remanet re-
missa culpa, non solum redimunt, purgant, & extrin-
guunt, peccata, tum lethalia præterita, quoad eiu-
modi penam, tum etiam venialia, sine quibus iusti
non transigunt hanc miseram & corruptibilem vi-
tam, sed etiam valde præseruant homines iam iustos
effectos à lethali culpa, nec patiuntur eos ad te-
nebras ire, à varijsque alijs eos præseruant ac eruant
malis, dum Deus optimus maximus ex sua infinita
misericordia ac bonitate eiusmodi operibus permo-
tus, quæ & sibi gratissima sunt, & sunt ex se nimis
apta ad permouendam ac inclinandam diuinam mi-
sericordiam, maxima confert auxilia, atque ita res
per suam providentiam disponit, ut misericordes in
alios ea omnia bona, si per ipsos non steterit, conse-
quantur. Ad id etiam multum adiuuant merita & o-
rationes pauperum ac proximorum, in quos ea ope-
ra misericordie sunt exhibita, qui suis orationibus
prædicta à Deo impetrant, tum dum sunt in hac vi-
ta, tum præcipue dum Deo in alia perfruunt. At-
que hæc etiam ratione Christus nos admonuit, ut e-

A elemofynis nobis illos conciliaremus, ac efficeremus
amicos, ut, dum deficeremus, nos in æterna recipere
tabernacula. Porro cum Nabucodonosor in le-
thali esset culpa, atque in penam temporalem iudican-
dum in hoc seculo, illi fuisse pronuntiatum, eum, ob
suam superbiam ac flagitia, in bestia figuram com-
mutatum, eisdem, ut in bestias pasceret ac
commoraretur, atque Daniel ignoraret, ac sententia
illa esset comminatoria ac conditionalis, nisi pen-
itentiam ageret, aut forte sciret sub ea conditione
esse latam, sanum profectò consilium illi dedit, ut,
aggrediendo penitentiam facere, elemofynis si-
mul, quas largitissimas poterat effundere, sua peccata
redimeret: eo enim potentissimo remedio, sibi que
faciliori, quam alio, adiuuari poterat, tum ut ad ve-
ram perueniret penitentiam, tum etiam ut illi con-
donaretur et temporalis pena: Rex tamen ille, ne-
que elemofynas illas elargiri voluit, neque curavit
de peccatis dolere, sique penam illam postea su-
stinuit. Hæc de primo sensu illorum verborum
Luca 11.

B Secundum sensum tradunt Caiet. Iansenius, &
alii, ad eum locum, acceptis quidem eisdem verbis
in sensu proprio, ceterum dicunt, verbum, data, an-
cipitem esse in textu Græco, ut sit imperatiuum, ut
habet editio vulgata, & ut sit indicatiuum, ac trans-
feratur, datis. Putat verò Caiet. transferendum esse
verbum, non in imperatiuum, sed in indicatiuum, at-
que ita verba illa non continere doctrinam & consi-
lium Christi traditum ibi Pharisæis, quo munditiã
consequerentur internam, sed continere narra-
tionem Christi, qua reuult, quid ipsi facerent, quo ar-
bitrabantur se consequi munditiam internam, cum
tamen longè abestent à consequendo ea via munda-
tiam internam. Unde sensus est: *Veruntamen quod
superest, id est, quod habetis, & vobis remanet de
acquistis per fas & nefas, datis elemofynam, & ec-
ce omnia munda sunt vobis, id est, arbitramini omnia
vobis esse munda, cum tamen ridiculi in ea existima-
tione sitis.*

C Tertium sensum tradunt breuiter ijdem au-
thores, qui mihi sanè vehementer placeat, eo quòd cum
natura ipsa rei, cum editione vulgata, cum forma ip-
sa loquendi Christi, & cum antecedentibus & se-
quentibus quadret, neque vllam vim literæ miserat.
Nempe, ut ea verba dicta à Christo sint per ironiam
tropicam, Pharisæorumque commertam irrisionem,
sicut & illa Dei ad Adamum. Genes. 3. *Eccc Adam
quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonum & malum,*
quali ei diceret, longè aliter sibi euenit. Sensus er-
go est, *veruntamen quod superest, id est, habetis ac vo-
bis remanet, (vtenim Iansenius rectè notat, non
quadrat cum textu Græco sensus ille, quem Beda
innuit, id est, quod superfluum habetis victui ac ves-
titui, statuique vestro) date elemofynam, (suba vi-
delicet canentes ante vos, ut Math. 6. notari fuerat
à Christo) & ecce omnia munda sunt vobis, id est, exi-
stimationi vestra: cum ridiculi sitis in tali puerili ac
stulta cogitatione.*

D Ex his constat, nullam vim habere quartum ar-
gumentum propositum. Tum quia illa verba pro-
lata sunt à Christo, non in sensu proprio, sed in iro-
nico ac irrisorie. Tum etiam quoniam, esto in sen-
su proprio intelligerentur, Christi ius concilium
ad comparandum internam munditiam continen-
rent, præsupponunt tamen & includunt omnia ad
veram penitentiam necessaria, de quorum nu-
mero est restitutio, si futurum damnum ve-
niuste datum, præcessit, & facul-
tas restituendi adit, ut su-
pra explanatum
fuit.

DISPV. 717.

De radicibus vnde restituendi obli-
gatio oritur.

SVMMA RIVM.

- 1 Radices due vnde restituendi obligatio oritur sum-
pta restitutione præse.
- 2 Restitutions late & pressus sumpta varia radices
ac tituli.

D Isp. 714. tres distinximus acceptiones re-
stitutionis. Et quidem restitutionis in
tertia acceptione ibi explicata, nèpe pro
actu, quod ex iniustitia redditur aliquid in
recompensationem eius, in quo quis iniuste materia-
liter, aut formaliter, est depraudatus, aut laesus, due
tantum sunt radices, maximè ante mentis oculos ha-
bendæ, in materia de restitutione. Prima est, res ipsa
accepta fæta habita. Secunda verò iniusta acceptio
latissime sumpta, ut suo ambitu comprehendit iniu-
stam vsurpationem rei, iniustam damni illationem,
& retentionem iniustam rei alteri debita, ut Disput.
680. est dictum. Quæ enim iniuste res alienas demo-
strat, aut iniuste non numeratam illi insert, vel detinet
iniuste, quod alteri debetur, imputatur ei ad effectum,
ut teneatur illud restituere ac compensare, ac si illud
iniuste accepisset, sibi que iniuste vsurpasset. Hinc di-
citur merito consequitur, duas esse radices restitutionis,
nempe ex parte rei acceptæ, & ex parte iniuste ac-
ceptionis.

E Restitutionis verò in prima acceptione eadè Di-
sp. 714. explicata, nèpe pro exhibitione eius, quod
quis ex iniustitia præstare tenetur, siue præcesserit ini-
iusta acceptio, vel iniusta detentio, siue non, multo plu-
res sunt radices, videlicet due proximè explicatae,
res scilicet accepta, iniusta acceptio, & insuper om-
nis titulus, ex quo obligatio insurgit dadi, aut faci-
endi, aliquid ex iniustitia. Interdum quippe obligatio con-
surgit ex contractu, ut ex venditione, emptione, lo-
catione, conductione, promissione, & ex ceteris cõ-
tractibus, tam contractibus, quam incontractibus, ut quan-
do commodatarius obligat se ad restituendam rem
commodatam, etiam si casu fortuito pereat. Inter-
dum verò confurgit talis obligatio ex vltima volun-
tate, ut si res, que apud vnum est, alteri sit relicta tan-
quam pars hereditatis, vel tanquam legatum. Inter-
dum confurgit ex dispositione iuris, ut quòd com-
modatarius teneatur de culpa leuissima, quando res
commodata perit, etiam sine vlla sua theologica cul-
pa; quòd conductor teneatur de leui, & depositarius
de lata; quòd lege Aquilia teneatur quis de culpa le-
ui, aut leuissima, ex damno alicui obueniat, & debeat, ex
stabularius, aut caupo teneatur de damnis suorum,
etiam si nulla ipsius intertulerit culpa; quòd caput
domus teneatur de damnis ex eo alijs subsecutis,
quòd ex ipso domibus aliquid profectum vel ef-
fectum sit, esto nulla ipsius culpa interuenierit; quòd
dominus mancipij, aut bruti animalis, teneatur ad
damna à suo mancipio, vel à bruto animali, absque
vlla sua culpa data; quouque in superioribus expli-
catum est, hos omnes ad hæc teneri. Hæc autè om-
nes obligationes, & alia similes, ut quòd hæreditas
aliqua ab intestato alicui obueniat & debeat, ex
sola humani iuris dispositione proueniunt, eas in cõ-
mune bonum statuentis. Cum his titulis coniungi
debet obligatio aliquid de iniustitia facienda accedente
præcepto aut statuto principis per se, aut per suos
ministros publicos, legitime id iubentis, ut quòd tan-
tũ, vel tantũ solatur in tributum. Affinis etiã prædictæ
Tom. III. Pars Posterior.

A obligatio est, que prouenit ex iusta sententia, in pe-
nam iustam aliquod solvere præcipiens. Ex his om-
nibus, & ex alijs similibus titulis, qui ex parte suis
locis explicati sunt, & restant in frequentibus expla-
nandi, confurgunt variae obligationes ex iniustitia ali-
quid dadi, aut faciendi, qui omnes radices sunt resti-
tuendi in prima ac latissima restitutionis acceptione.
Quod verò ad mediam, scilicet damne, restitutionis
acceptionem attinet, pro exhibitione videlicet eius,
quod quis ex iniustitia præstare tenetur, præce-
sente iam iniusta illius acceptione, saltem materialiter;
sanè, cum tituli, seu radices, ex quibus obligatio hu-
iusce restitutionis oritur, non alij sint, quàm tituli ac
radices restitutionis latissime sumptæ, nec obligatio
hæc in alio ab obligatione restitutionis latissime
sumptæ differat, nisi quòd hæc ad illam hæbeat mo-
ram iniustam restituendi, quod ex iniusta prima resti-
tutionis obligatione debetur; si verò obligatio aliqua
vltierus restituendi aliquid ex tali iniusta mora oria-
tur, propter damnum, saltem laci cessantis, iniuste
ea mora datum, ea restituendi obligatio ad obligatio-
nem restitutionis tertio modo attingat; necessarium
profectò non erit explanare amplius radicem huius
modi restitutionis. Nihilominus de restitutione in hæ-
c, tertia acceptione reddidit sermo à Disp. 724. quo
vsque ea fieri debeat, quòd præcessit iniustitia
percurrendo varias partes, que sub ea continentur,
in quibus diuersitas cernitur circa id, quod est re-
stituendum.

DISPV. 718.

Quouque obligatio confurgat restituendi
ex parte rei acceptæ, ad alterum ve
attinentis.

SVMMA RIVM.

- 1 Restitutio ex parte solius rei ad alterum attinentis,
quouque, & quoad que, faciendæ, aut non faci-
endæ. Et quouque prescriptio eam facere excuset, ma-
ximè quoad fructus inde perceptos.
- 2 Restituere quis tenetur ex parte rei ad alterum atti-
nentis, quantum inde factus est locupletior, quando
res, aut aliquid illius, iam non existit, modo non ex-
cedat valorem eius, quod non existit.
- 3 Restituere tenetur legitimo hæredi, qui credens se le-
gitimum heredem, lucratu est aliquid ultra rei va-
lorem ex re ad hæreditatem attinente.

C Onsequenter est explicandum, quouque
ex radicibus disputatione præcedente ex-
plicatis restituendi obligatio oriatur, præ-
sertim ex duabus præcipuis, ex quibus so-
lis dictũ est, oriri obligationem restituendi in tertia
pressa ac magis propria restituendi acceptione: or-
diendumque est ab obligatione ex parte solius rei ac-
ceptæ, hoc est, ex eo, quòd aliquis rem alterius, ad al-
terumve pertinet em, possideat, aut possideret, bona
fide. Eo enim ipso, quòd quis possidet mala fide,
incipit oriri obligatio restituendi ex secunda radi-
ce, nempe ex parte iniuste acceptionis, seu retentio-
nis iniuste, rei alienæ. Quis autem dicatur bona fi-
de, aut mala fide, possideret, Disput. 63. fuit expli-
catum. Præterea disputatione 36. iunctis que in an-
tecedente disputatione fuerant dicta, eam doctri-
nam applicauimus ad praxim mancipiorum, expli-
cando eo in loco, propter rumores & vrgentia in-
dicia, quæ erant, multa ex mancipijs, qua in Luti-
taniã varijs ex locis asportantur, iniuste esse in
seruitutem redacta, quouque fas esset illa emere, &
quis dicendus esset malæ aut bonæ fidei possessor
eorum,